

# ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

**Айтен Байрям Сабри**

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов  
Катедра „Индустриален бизнес и предприемачество“  
e-mail: aiten.sabri@yahoo.com

**Резюме:** Устойчивостта на икономическата система може да бъде постигната само при оптимална комбинация на използване на природните ресурси. Устойчивото развитие все повече се счита за движеща стратегия за развитие. Въпреки факта, че оценката на изпълнението на устойчивостта получава широко внимание от международни организации, промишлени предприятия и изследователи, много въпроси в тази област остават без отговор. Настоящата статия предоставя преглед на различните индикатори за оценка на ефективността на устойчивостта с идентифициране на техните силни и слаби страни по отношение на подобрена ефективност на управлението. Крайният резултат от неговото осъществяване е формулирането на препоръки относно подбора на показатели, позволяващи повишаване ефективността на вземаните решения и насърчаване прилагането на превантивни мерки и препоръки относно процеса на устойчивост.

**Ключови думи:** устойчиво развитие, устойчиво индустриално развитие, устойчивост, оценка, показатели за изпълнение.

**JEL:** L0, L2, L6, O1, Q5.

## SUSTAINABILITY PERFORMANCE INDICATORS FOR INDUSTRIAL ENTERPRISE MANAGEMENT

**Ayten Bayram Sabri**

D. A. Tsenov Academy of Economics  
Department of Industrial Business and Entrepreneurship  
e-mail: aiten.sabri@yahoo.com

**Abstract:** The sustainability of the economic system can be achieved only with an optimal combination of the use of natural resources. For modern economies at all levels, such a model of development can be qualified as sustainable. An effective combination of the economic, environmental and social subsystems of the enterprise is considered to be truly sustainable development. Correlation analysis of the dependence of economic indicators on the environment and social parameters are made to determine the factors that strongly influence the results of the enterprise. Sustainable development is increasingly seen as a driving strategy for development. The result of its implementation is the formulation of recommendations on the selection of indicators to increase the effectiveness of decision-making and promote the implementation of preventive measures and recommendations on the sustainability process.

**Key words:** sustainable development, sustainable industrial development, sustainability assessment, performance indicators.

**JEL:** L0, L2, L6, O1, Q5.

## Въведение

Проблемът с устойчивото развитие е един от основните в света. Взаимовръзката между икономическото развитие и влошаването на околната среда е очевидна. В съвременните условия повечето от развитите и развиващите се страни избират своя път, следвайки концепцията за устойчивост. Устойчивото развитие предполага развитие, основано на три компонента на националната икономика: икономически, социален и екологичен (Ivanov & Dobрева, 2011). И ако доскоро можехме да си представим процеса на социално развитие в двуизмерна координатна система, в която бяха взети предвид само социални и икономически параметри и природата се смяташе за извън границите на управляваната система, сега се използва триизмерна координатна система, включваща в допълнение подсистема за околната среда (природни ресурси).

След въвеждане на концепцията за устойчивото развитие от Комисията Брундланд устойчивостта се възприема не само от нарастващ брой индустриални компании, но и от други заинтересовани страни. Устойчивото развитие на организационно ниво е описано с помощта на тройна долна линия, която се представя в икономически, екологични и социални размери (Topfer, 2000). Концепцията вдъхнови много предприятия, национални и международни организации, академични институции за търсене на начини за използване на инструментите за измерване и оценяване на напредъка в устойчивостта.

В този контекст устойчивото индустриалното развитие може да се тълкува като процес на непрекъснато подобряване на околната среда, икономически и социални резултати на предприятията, а устойчивостта се интерпретира като резултат от управление на нейните различни аспекти в предприятията.

Най-ясният и популярен инструмент за оценката на ефективността на устойчивостта е използването на показатели за изпълнение. По принцип индикаторите позволяват систематична оценка на изпълнението и те представят информация във форма, подходяща за вземане на решения.

Устойчивостта е често възприемана като основна движеща сила за оценка на ефективността в индустриалните предприятия. Тя може да бъде свързана и със създаването на „социално отговорни инвестиционни фондове и инвестиционни рейтинг системи“ (напр. „Индекс за устойчивост на Dow Jones“) (Ballou, Heitger, & Landes, 2006).

Съвременните предприятия обаче използват устойчивостта като показател за оценка на изпълнението, пряко зависещо както от външни, така и от вътрешни причини. Именно използването на показатели за изпълнение може да подобри ефективността на предприятието. Показателите за ефективност могат да помогнат за идентифициране на възможностите за оптимизация на процесите, подобряване на вътрешните и външната кому-

никация. Тези ползи могат да бъдат постигнати само когато показателите са правилно избрани.

Настоящата разработка е изцяло с методологическа насоченост. Нейната цел е да **обоснове и изведе система от индикатори за оценка и измерване на устойчивото развитие на индустриалните предприятия**. В тази връзка основните изследователски задачи са:

- да представи преглед на различните индикатори и системи за оценка на устойчивостта;
- да формулира препоръки относно избора на показатели за изпълнение, които биха направили възможно повишаването на ефективността при вземането на решения и да се насърчи прилагането на превантивни мерки;
- да предостави препоръки, как процесът на оценка на изпълнението на устойчивостта може да се извърши на практика.

Обект на изследване са индустриалните предприятия, в контекста на системата “човек – природа – предприятие” и в цялостния модел на устойчиво развитие. Обектът е разгледан от позицията на миналото, настоящето и бъдещето.

Предмет на изследването са индикаторите за устойчиво развитие, тяхната приложимост в различни етапи от производствения процес, в различни по обхват и предмет на дейност индустриални предприятия.

\* \* \*

Глобалната отчетна инициатива (GRI) вероятно е най-известната инициатива, която формулира насоките за глобална устойчивост. С нейна помощ се определят икономическите, социалните и екологичните показатели на корпоративна дейност, използвани за изготвянето на отчети относно екологичното, социалното и икономическото въздействие. За да се измери устойчивостта на индустриалните предприятия, се използват няколко индикатора. Те се разграничават на групи:

- икономически;
- екологични;
- социални;
- човешки права;
- човешки ресурси.

Общо са формулирани 70 ключови показатели, представени в подробности в индикаторните протоколи (GRI, Global, 2006). Сред този голям брой показатели практически няма показатели, свързани с изпълнението по отношение на качество – като разходи за целия процес, качество на услугата, качество на продукта, въпреки факта, че те са важни за оценка на вътрешните загуби и разходи за лошо качество (Isaksson, 2006).

Оценката на ефективността е оценка на екологичната ефективност, която е разработена от Световния бизнес съвет за устойчиво развитие (WBCSD) през 2000 г. Методологията на WBCSD разделя показателите на:

- общи индикатори, подходящи за всички дейности;
- специфични за дейността индикатори.

WBCSD също дава ясни препоръки, как да се извърши целият процес на оценка на екологичната ефективност в Доклада за екологична ефективност (Световен бизнес съвет за устойчиво развитие, 2000). Ключова характеристика на тази методология е интеграция на две измерения за устойчивост: екологични и икономически.

Социалните аспекти не са обхванати от тази методология, но това може да бъде преодоляно чрез добавяне на социално-икономически показатели, както е предложено от Schaltegger (Schaltegger, S., et al. 2002). Основната опорна точка на методологията на WBCSD е, че информацията за екологична ефективност, събрана от предприятието, помага да се идентифицират ключовите проблеми и насърчава прилагането на превантивни мерки. Общо индикаторите могат да бъдат използвани за екологичната ефективност при изработване на сравнителен анализ между предприятията, но това зависи от факта, че предприятията решават да не отчитат данните, свързани с някои от показателите.

Международният стандарт ISO 14031 представлява допълнение към показателите за изпълнение. Той дава препоръки към предприятията, как да конструират показатели за подобряване на околната среда и как да ги използват на практика (International Organization for Standardization, 1999).

В стандарта показателите са разделени на три категории:

- показатели за околната среда (процес);
- показатели за ефективност на управлението;
- показатели за условията на околната среда.

Идеята на това разделение е, че въздействието на корпоративните операции относно околната среда води до определени промени в самата околна среда, следователно показателите за ефективност на управлението са необходими, за да намалее този ефект. Практическото им приложение може да доведе до положителни промени в управлението на предприятието.

Първият изчерпателен списък на показателите на околната среда за изпълнение е разработен и препоръчан от германското министерство на околната среда (BMU) и Федералната агенция за околната среда (UBA) (BMU и UBA, 1997).

Съществуват и специфични за сектора инициативи – например оценка на ефективността на устойчивостта – инициатива на Британския институт (ICChemE) (Fiksel, 2002, Global Mining, 2003), която е адаптирана към нуждите на определени отрасли. Тази оценка на изпълнението се състои от екологични, икономически и социални показатели, формиращи индикатори.

торна система с подход към жизнения цикъл. Все по-голям брой предприятия използват международно признати системи за оценка на изпълнението, но има и много предприятия, които използват собствен набор от показатели за изпълнение или методологии за оценка на изпълнението. Тези системи не се различават много от анализиранияте по-горе индикатори за оценка на ефективността, особено когато са използвани абсолютните и относителните показатели.

Освен това има примери за методологии, базирани на обобщените / индексирани показатели, разработени от големи компании. Като цяло най-големият недостатък на съществуващите индикатори за оценка на ефективността на устойчивостта е техният фокус върху външното докладване и подценяването на нуждата от вътрешна информация за вземане на решения, повишаваща ефективността на управлението и действителното подобряване на системата.

Прегледът на устойчивостта на бизнес индикаторните рамки показва, че не съществуват списъци с показатели и насоки за тяхното прилагане във времето с цел повишаване на устойчивостта (Veleva & Ellenbecker, 2001). Следователно основното предизвикателство е да се изберат подходящите показатели за изпълнение в подкрепа оперативно вземане на решения в предприятията.

Индикаторите дават полезна информация за системата, която може да се използва за описване на нейното състояние и която спомага за откриване на промени и за показване на причинно-следствените връзки (Miller, 2001). Индикаторите могат да бъдат количествено измерими (количествени) и качествено съпоставими (качествени). Най-добрият подход е комбинация от двата метода (Diakaki, Grigoroudis & Stabouli, (2006)).

Съществуват четири основни вида количествено измерими показатели:

- a/ абсолютни показатели;
- b/ относителни показатели;
- c/ съвкупни показатели;
- d/ индексирани показатели.

Обобщените и индексиранияте показатели включват данни в определени категории или в едно представяне на нивото на изпълнение.

Такива показатели биха могли да бъдат полезни при цялостната оценка за изпълнение на предприятието, но им липсва подробна информация и този факт ограничава практическото им използване от гледна точка на идентификация на възможностите за изпълнение. В това отношение използването на абсолютни показатели е препоръчително. Относителните показатели са особено полезни при вземането на решения, тъй като позволяват да се наблюдават промените на конкретните стойности (напр. замърсяване) по отношение на общ знаменател (напр. суровина или производствена единица).

Абсолютните и относителните показатели могат да бъдат изразени в естествени единици (тонове, литри) и парични единици. Вземайки предвид естеството на вземане на решения (например стратегическо, оперативно, иновационно генериране), трябва да се дефинират показатели за изпълнение на ниво предприятие, отдел или процес. За да се гарантира ефективно вземане на решения, трябва да се използват индикатори за всички посочени нива. Освен това, в допълнение към традиционната устойчивост на показателите – икономически, екологични и социални, трябва да се имат предвид и комуникационните показатели.

Изследователи от Центъра за устойчиво развитие на Лоуъл производство (LCSP) в Университета в Масачузетс са разработили йерархията на показателите като инструмент за организиране. Тази йерархия има пет нива спрямо основното:

- (i) съответствие на съоръжението (напр. брой известия за нарушения);
- (ii) експлоатационни качества на съоръженията (напр. Тежки метални емисии във вода в тонове годишно);
- (iii) ефекти (напр. емисии на въглероден диоксид от енергия използване в милиони тонове);
- (iv) верига за доставка и жизнен цикъл на продукт (напр. използван рециклиран материал след консумация);
- (v) устойчиви системи.

Прилагането на такава йерархия е много полезно, тъй като помага да се запази ясна структура на показателите и съответства на нивата на предприятието.

Към показателите, които разкриват социалните характеристики на устойчивото развитие на организираните индустриални зони, могат да се добавят още и разходите за повишаване квалификацията на персонала; броят на хората, включени в курсове за образование и допълнително обучение; брой използвани болнични дни; разходи за здравна защита и безопасност на служителите и др.

Конкретният показател за устойчиво развитие в даден момент се изчислява като средно аритметично въз основа на предварително изчисления напредък на всяко предприятие по отношение на избрания показател. Формулата, която се използва, е следната (Недева, 2010. с. 101) :

$$K_n = \frac{\sum K_{mn}}{m}$$

където:

**$K_n$**  е коефициентът на прогресия в  $n$ -тия ред на индустриалната зона;  
 **$m$**  – индикатор;

**$K_{mn}$**  – е коефициент за напредък на  $m$ -тото предприятие по отношение на  $n$ -тия индикатор.

Ако приемем, че темпът на напредък на даден индикатор има отрицателна стойност, това означава влошаване на този показател. При липсата на промяна в стойността на индикатора напредъкът е нулев.

## **Заклучение**

Въпреки широкото разпространение на концепцията за индустриалната устойчивост липсват изследвания и публикации относно набора от показатели за нейното измерване. Независимо от усилията, направени от 1998 г. и до днес, все още са оскъдни подобни изследвания, представящи не само теоретичните, но и практическите ограничения при формулирането на показателите за измерване на устойчивостта. В този смисъл извършеният систематичен преглед на литературата е опит за анализ на основните показатели, техните най-важни характеристики, както и ограниченията и ползите от тяхното прилагане.

Анализът от проучванията показва слабите действия или решения на ръководители на индустриалните организации, преди да включат идеята за устойчивост. Споменатите ползи се отнасят до информационното поколение, което може да помогне за най-категоричното вземане на решения от разнообразните данни, които индустрията има и които се генерират от използването на показатели за устойчиво развитие. Заклучението, което можем да изведем, е, че има ограничения по отношение на практическото използване на набор от показатели за устойчивост и техните ефекти върху управлението на индустриалните предприятия.

Анализираните показатели за устойчивост имат принос към:

а) науката – очертаване на възможността за консенсус относно набора от показатели за устойчивост, които могат да бъдат използвани при отделните отрасли, независимо от особеностите на извършваната икономическа дейност;

б) практиката – мениджърите в отделните браншове могат да използват набор от показатели за оценка на устойчивостта и нейното докладване.

В този смисъл с настоящата разработка се актуализират и допълват предишни проучвания върху набора от показатели за оценка на устойчивостта. Освен това то представлява опит за систематизиране на разнообразните мнения по въпросите, свързани с избора и оптимизирането на системата от показатели за оценка на устойчивостта.

Всички представени становища са единодушни относно тезата, че дългосрочните икономически и социални промени могат да бъдат устойчиви и полезни само при опазване на природните ресурси, от които зависи развитието. Имплицитна във всички дефиниции е тясната връзка „между поколенията и поколенията и собствения капитал“ (т.е. справедливото раз-

пределение и достъп до ресурси в рамките на едно и също поколение и между следващите поколения.

*Използвани източници*

- Апостолов, А. (2005). Разработване на проекти за устойчиво развитие, С.: Проджекта.
- Недева, И. (2010). Методика за оценка на устойчивостта на индустриални зони. <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp10/1.2/1.2-15.pdf>
- Сетров, И. И. (1972). Основы функциональной теории организации. Л.: Наука.
- Allen, Cameron & Clouth, Stuart (2012). „Green Growth, and Low-Carbon Development history, definitions and a guide to recent publications “. A guidebook to the Green Economy. Issue 1: Green Economy, UN Division for Sustainable Development, UNDESA ((UNDESA).
- Ballou, B., Heitger, D.L.& Landes, C.E. (2006), The Future of Corporate Sustainability Reporting., Journal of Accountancy, Vol. 202, Issue 6.
- Bozdoğan, Recep (2005). „Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı“ . İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı 50 (2005): (2005-2/2006-1) Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş’a Armağan Özel Sayısı, İstanbul: 1012-1028.
- Diakaki, C., Grigoroudis, E. & Stabouli, M. (2006) A risk assessment approach in selecting environmental performance indicators, Management of Environmental Quality: An International Journal Vol. 17, No. 2, Emerald Group Publishing Limited.
- European Commission (1999). COMMISSION STAFF WORKING PAPER on SUSTAINABLE INDUSTRIAL DEVELOPMENT, SEC (1999) 1729, Brussels.
- Fiksel, J. (2002). Toward Sustainable Cement Industry. Key performance indicators., WBCSD.
- GRI – Global Reporting Initiative (2006), Sustainability Reporting Guidelines, RG 3.0 - [https://www.fbrh.co.uk/en/gri-certified-training/2-day-fbrh-gri-standards-certified-training-course-about?utm\\_source=google&utm\\_medium=banner&utm\\_campaign=London-LSE-2019&gclid=Cj0KCQiArvX\\_BRCyARIsAKsnTxM7Igc17U9rO32HjA9s\\_kTaZ3b689D3tvGnY\\_nhBH5GS941zpeTFm8aApLoEALw\\_wcB](https://www.fbrh.co.uk/en/gri-certified-training/2-day-fbrh-gri-standards-certified-training-course-about?utm_source=google&utm_medium=banner&utm_campaign=London-LSE-2019&gclid=Cj0KCQiArvX_BRCyARIsAKsnTxM7Igc17U9rO32HjA9s_kTaZ3b689D3tvGnY_nhBH5GS941zpeTFm8aApLoEALw_wcB)



- Ivanov, I. and Dobreva, J. (2011). Measuring Sustainable Governance in the European Union. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, Taylor and Francis Ltd., Routledge, UK: London. (14-03-2011: accepted for publication) – <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13504509.2011.577461>
- Ivey, R., Bansal, T., Chort, V. (2013). Changing the System – The 10 Sustainability Challenges for Canadian Business in 2013, Network for Business Sustainability, Produced in part by Deloitte.
- Institution of Chemical Engineers (2003), The sustainability metrics. Sustainable Development Progress Metrics recommended for use in the Process Industries. Rugby: The Institution of Chemical Engineers.
- ISO (International Organization for Standardization) (1999) ISO 14031: Environmental Performance Evaluation - Guideline and general principles, Geneva.
- Isaksson, R. (2006), Total quality management: Process based system models, *Business Process Management Journal*, Vol. 12 No. 5, Emerald Group Publishing Limited.
- Miller, G., (2001), The development of indicators for sustainable tourism: results of a Delphi survey of tourism researchers, *Tourism Management*, Vol. 22.
- Schaltegger, S., Herzig, C., Kleibir, O., Muller, J. (2002). SUSTAINABILITY MANAGEMENT IN BUSINESS ENTERPRISES: Concepts and Instruments for Sustainable Organization Development, Published by: The Federal Ministry for the Environment, Nature conservation and Nuclear Safety (BMU) Division for Environment and Economy, Germany<sup>7</sup>
- Stockholm, June 5-16, 1972. [Online] Available: [http://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/declarations/declarathenv.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml). (February 21, 2015).
- Topfer, K. (2000). The triple bottom line economic, social natural capital, *UN Chronicle*, Vol. 36 No. 2.
- Veleva, V. Ellenbecker, M. (2001). Indicators of sustainable production: framework and methodology, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 9 No. 6.
- United Nations (2013). Sustainable Development Challenges – World Economic and Social Survey, Department of Economic and Social Affairs, E/2013/50/Rev. 1 ST/ESA/344, New York.
- UN (2014). Conference of European Statisticians Recommendations On Measuring Sustainable Development, United Nations Economic Commission For Europe. „Prepared in cooperation with the Organisation

for Economic Co-operation and Development and the Statistical Office of the European Union (Eurostat)“. New York and Geneva.

[https://worldtop20.org/global-move-ment?gclid=CjwKCAiAnIT9BRAmEiwANaoE1bm4UyThuJzOpjLzYhCqXyQHZ7p7XzUqSJqelgVk8sqPU9dH\\_ndeTxoCgRcQAvD\\_BwE](https://worldtop20.org/global-move-ment?gclid=CjwKCAiAnIT9BRAmEiwANaoE1bm4UyThuJzOpjLzYhCqXyQHZ7p7XzUqSJqelgVk8sqPU9dH_ndeTxoCgRcQAvD_BwE)

[http://oldweb.ltu.bg/jmsd/files/articles/50/50-08\\_P\\_Slavova.pdf](http://oldweb.ltu.bg/jmsd/files/articles/50/50-08_P_Slavova.pdf)

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/default.aspx>

<https://www.nsi.bg/pagebg.php?P=65&SP=120>

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ  
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН  
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

# АЛМАНАХ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ



Том XIII, 2020

Книга 16

Том XIII, 2020 г.  
Книга 16

Академично издателство  
„ЦЕНОВ“ - Свищов

*РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:*

Проф. д-р Стефан Симеонов – главен редактор  
Доц. д-р Марина Николова – зам. главен редактор  
Доц. д-р Красимира Славева – организационен секретар  
Доц. д-р Николай Нинов  
Доц. д-р Христо Сирашки  
Доц. д-р Ваня Григорова  
Доц. д-р Петранка Мидова

*Екип за техническо обслужване:*

Анка Танева – стилев редактор  
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция  
на английски език  
Янислава Александрова – технически секретар

**ISSN 1313-6542**

## СЪДЪРЖАНИЕ

### Студии

**Владимир Христов Сиркаров**

ЕВОЛЮЦИЯ НА ПАРИЧНИТЕ СИСТЕМИ И ИЗОСТАВЯНЕТО  
НА ЗЛАТНИЯ СТАНДАРТ КАТО ФАКТОР ЗА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ ..... 5

**Юлиян Сашков Бенов**

СРАВНИТЕЛНА КОНСОЛИДАЦИОННА АТРАКТИВНОСТ  
НА БАНКОВИЯ СЕКТОР НА СТРАНИТЕ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ..... 25

**Беатрис Венциславова Любенова**

МОДЕЛИ ЗА ОЦЕНКА НА РИСКА ПРИ ИЗВЪРШВАНЕ  
НА СТРЕС ТЕСТОВЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР ..... 54

**Светла Михайлова Боянова**

ПРОБЛЕМИ НА ВЪТРЕШНИЯ БАНКОВ КОНТРОЛ В БЪЛГАРИЯ ..... 75

**Ралица Емилова Христова – Маринова**

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРАКТИКИТЕ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ  
НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ КАТО ФАКТОР ЗА ИЗГРАЖДАНЕ  
НА МЕЖДУНАРОДНА БИЗНЕС МРЕЖА (ПО ПРИМЕРА  
НА БЪЛГАРСКИ ФИЛИАЛИ В РУМЪНИЯ) ..... 98

**Николай Валериев Илиев**

НАСОКИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ НА БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА  
ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ“  
НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ ..... 124

**Жанета Емилова Ангелова**

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА ПРИ ОПРЕДЕЛЯНЕ РАЗМЕРИТЕ  
НА ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ ПРИ СТАРОСТ ..... 145

**Dimitar Georgiev Trichkov**

CUSTOMER DEMOGRAPHIC SEGMENTATION BASED  
ON TELECOM BEHAVIORAL DATA ..... 167

**Мариана Монева Дауо**

МАКРОПРУДЕНЦИАЛНАТА ПОЛИТИКА И МЕРКИТЕ, ИЗПОЛЗВАНИ  
ОТ ДЪРЖАВИТЕ – ЧЛЕНКИ НА ЕС ЗА ПОДПОМАГАНЕ  
НА ИКОНОМИКИТЕ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19 ..... 187

**Димитрина Любенова Проданова**

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ  
НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА  
НА ПОДХОДА “ЛИДЕР“ ..... 211

**Магдалена Славе Андоновска**

ТРАДИЦИОННИ И ОНЛАЙН МЕДИИ И ОТНОШЕНИЕ  
НА АУДИТОРИЯТА КЪМ ТЯХ ..... 235

## Статии

- Юлиан Христов Войнов**  
ЕФЕКТИ ОТ ЗАМЯНАТА НА ПРОПОРЦИОНАЛНО  
С ПРОГРЕСИВНО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ ..... 255
- Димитър Пламенов Попов**  
ТЕХНОЛОГИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗАЦИИ  
НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР НА ДЪРЖАВНИ ДЪЛГОВИ ИНСТРУМЕНТИ  
В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ ..... 267
- Рая Бисерова Драгоева**  
КРИЗИТЕ В БАНКОВИЯ СЕКТОР – СЪЩНОСТ,  
ФАКТОРИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ..... 281
- Русалин Антонов Русалинов**  
ФИНАНСОВА СИГУРНОСТ: ФИРМЕНИ И БАНКОВИ ПРОЦЕДУРИ  
И ПРАКТИКИ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ СРЕЩУ „ПРАНЕТО“ НА ПАРИ ..... 301
- Марина Иванова Милинова**  
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ФИНАНСИРАНЕТО НА ФИНТЕХ  
КОМПАНИИТЕ ЧРЕЗ АЛТЕРНАТИВНИ СПОСОБИ ..... 313
- Кармен Димитров Вранчев**  
ВЛИЯНИЕ И ЕФЕКТИ ОТ ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ  
ИНВЕСТИЦИИ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ ..... 328
- Вахан Ахаси Бохосян**  
ПРЕЗАСТРАХОВАНЕТО КАТО СТРАТЕГИЧЕСКИ  
УПРАВЛЕНСКИ КАПИТАЛОВ МЕТОД ..... 343
- Румяна Цветанова Витнъова**  
ПОДОБРЯВАНЕ НА БИЗНЕС СРЕДАТА В СТРАНИТЕ  
ОТ ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЧРЕЗ ИНТЕРВЕНЦИИ  
ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ ..... 355
- Муса Мустафа Сръкъов**  
ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЗА ИНОВАТИВНИ  
ПОСТИЖЕНИЯ НА УЧЕНИЦИТЕ ..... 371
- Симеон Венциславов Симеонов**  
ВЛИЯНИЕ НА ФАКТОРИТЕ НА МИКРО- И МАКРОСРЕДАТА  
ВЪРХУ КУЛИНАРНИЯ ТУРИЗЪМ ..... 381
- Гент Арбнор Беголи**  
УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ В РАЗВИТИЕТО  
НА КУЛТУРНИТЕ ИНСТИТУЦИИ ..... 399

<b>Боряна Великова Симеонова</b> ВЪПРОСИ НА СИНТЕТИЧНОТО И АНАЛИТИЧНОТО ОТЧИТАНЕ И ДОКУМЕНТИРАНЕТО НА ТЕКУЩИТЕ МАТЕРИАЛНИ АКТИВИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА С ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ .....	412
<b>Станислав Иванов Шишманов</b> ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ НА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ КАТО ОБЕКТ НА ОТЧИТАНЕ В БНБ И ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ .....	426
<b>Иванка Стефанова Янкова</b> КОНЦЕПЦИЯТА ЗА СОЦИАЛНАТА УСТОЙЧИВОСТ В КОНТЕКСТА НА СТАТИСТИЧЕСКОТО ИЗСЛЕДВАНЕ .....	441
<b>Ана Борисова Иванова</b> ФИНАНСИРАНЕ НА СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ В Р БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ, ТЕНДЕНЦИИ, ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ .....	455
<b>Биляна Диянова Дамянова</b> ЛИЗИНГОВИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ .....	476
<b>Айтен Байрям Сабри</b> ИНДИКАТОРИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ .....	488
<b>Борислав Бойчев Боев</b> АЛТЕРНАТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА ПЛОЩАДКА „БЕЛЕНЕ“ ЧРЕЗ ИЗГРАЖДАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ .....	498
<b>Елена Димитрова Ташкова</b> ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ – ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ В АГРАРНИЯ СЕКТОР .....	513
<b>Росен Костадинов Коцев</b> ИЗПЪЛНЕНИЕ И ЕФЕКТИ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ (2014 – 2020) .....	523
<b>Иво Цветанов Балеvски</b> ВЛИЯНИЕ НА ПРОГРАМАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ВЪРХУ ТУРИСТИЧЕСКИЯ БИЗНЕС В ОБЛАСТ ГАБРОВО ЗА ПЕРИОДА 2007 – 2013 ГОДИНА .....	535
<b>Ивелина Маркова Йорданова</b> КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ В ДЕСТИНАЦИЯ ВЕЛИКО ТЪРНОВО В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ .....	547
<b>Иван Стефанов Иванов</b> ИЗМЕНЕНИЯТА НА ПАЗАРА НА ТРУДА В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЧНА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО ИМ ВЪРХУ СИСТЕМАТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО В БЪЛГАРИЯ .....	563

<b>Emre Zafer Güney</b> WORKFORCE EFFICIENCY INCREASE FOR THE ONLINE SALES IN-STORE PICKING OPERATION .....	575
<b>Александра Георгиева Ангелова</b> ЕВРОПЕЙСКАТА ТЪРГОВСКА ПОЛИТИКА В ПОДКРЕПА НА РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ .....	587
<b>Пенчо Малинов Малинов</b> КОНЦЕПТУАЛНО ЗНАЧЕНИЕ НА ИНОВАЦИЯТА И СПЕЦИФИКА НА ИНОВАЦИОННИТЕ СТРАТЕГИИ .....	599
<b>Емил Христов Александров</b> ФИНАНСОВИЯТ КОНТРОЛИНГ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА .....	615
<b>Боян Димитров Вранчев</b> УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ – ВЪЗМОЖНОСТИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА .....	624

ГОДИШЕН  
**АЛМАНАХ**  
**НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ**  
*Студии и статии*  
**Том XIII – 2020, книга 16**

Даден за печат на 31.08.2021 г., излязъл от печат 09.09.2021 г.  
Поръчка № 18780; формат 16/70/100; тираж 65

**ISSN 1313-6542**

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“  
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А